

УДК 27-172-135

27-172:113/119

271.2-249-277

DOI: 10.5937/sabornost1913065P

Оригинални научни рад

Предраг Петровић*

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Београд

Космолошки аспекти богодејстава и Јованова књига *Ойкривења*

Abstract: Божански домострој спасења у најширем смислу претпоставља божанска дејства унутар историјског начина постојања творевине, тако да и остварење коначног назначења свега створеног подразумева будуће божанско пресаздање света из стања смрти у бесмртни начин постојања. До остварења коначног назначења творевине човек и свет постоје у еклисиолошкој Тајни постојања. Међутим, божанско пресаздање света не подразумева миран, односно, нетурбулентан историјски процес. По свему судећи, творевина на себи већ носи оживљене драматичних догађаја прошлости, што повлачи за собом и одговарајућу перспективу будућих догађаја. Сведоци смо да творевина данас на неки начин војује против човека. На свим нивоима њеног постојања запајају се процеси драматичних превирања. Човеково покајање представља и предуслов за промену његовог односа према свету који је, опет, човековим падом препуштен стихијском начину постојања. Човеково покајање заснива се на свести о вечном постојању свеколике творевине као предзамислиеном божанском дару. У том смислу, историјска судбина света зависи с једне стране од божанске воље, а с друге, од човекове жеље и спремности за покајањем, односно, прихватањем света као божанског дара. Будући догађаји показате да ли ће се људи *као један* покајати и одрећи странпутица греха, или ће сви доживети време свих оних страха које је Господ открио апостолу, јеванђелисти и пророку Јовану.

Key words: домострој, космологија, промена, покајање, пророштво, време, запечаћена књига, откривење.

1. Увод

Космологија у контексту будућих догађаја божанског домостроја спасења повлачи за собом питања о природи и карактерима промена у структури, односно, у начину постојања творевине као такве, као и о узроцима или Узроку таквих промена. Промене у творевини најчешће су подразумеване и праћене простим позивањем на чињеницу да свет јесте

* ppetrovic@bfspc.bg.ac.rs

створен и да као такав подлеже непрекидним изменама. Човек се у свакодневном животу углавном труди да променама не придаје пажњу, што представља најлакши и најприхватљивији „модел“ сагледавања света који се на медијским пољима тенденциозно управља ка умањивању драматичности историјских догађаја. Драматични догађаји по правилу се представљају као уобичајене, или подношљиве природне и социјалне појаве. Драматични догађаји постали су *нова нормала* човековог историјског пута. Због тога се и намеће потреба за актуелизацијом питања порекла дејствујућих промена у творевини. Да ли су у питању само непријатна изненађења, или је, пак, реч о страху од смрти, будући да се многи догађаји управо на такав начин и завршавају? Због тога сматрамо да је актуелно питање садашњег историјског тренутка везано за перспективу божанског домостроја спасења сагледавање реалних догађаја историје из, и то на начин на који нам их је приближио љубљени ученик Господњи Јован у својој књизи Откривења.

2. Космолошки процеси као могући знаци божанског домостроја спасења

Ако се промене у творевини дешавају необјашњиво, по неким, за нас непознатим матрицама, или узроцима, тада је пред нама отворено питање начина на који сагледавамо промене у творевини. Изобличени критеријуми и вредновања запажаних промена умногоме отежавају дефинитивно закључивање чак и онда када човеков ум спорадично користи и нека од правилних расуђивања. Хришћанско расуђивање пак доводи смисао космолошких догађаја у везу са божанским дејствима, што повлачи за собом потребу да се догодејства божанског домостроја спасења изместе из сентименталних или психолошких равни „благог“, „очекиваног“, „логичног“, или „тешког“ али „прихватљивог“, у некакву другачију гносеолошку раван. Еклисиолошки сагледавана космологија управљена је ка будућим догађајима када ће се зби(ва)ти речи Господње „док не прође небо и земља, неће проћи ни(ти) једно јота или (једна) цртица из закона, док се све не деси“ (Мт 5, 18). Ако су драматични догађаји историје који *шреда да се збуду* (упор. Мт 24, 6) знак да долази *домаћин* овога света (упор. Мт 20, 1), због чега тада и у *позадини* негативних догађаја историје не бисмо могли препознати догодејства божанског домостроја спасења? Најзад, и еклисиолошко предање библијских списа не оклева да насилне догађаје припадајуће космолошким димензијама неживих симбола, односно, неживих начина постојања, поистовети са покретима божанског домостроја спасења.

Уколико бисмо смисао драматичних промена у творевини потражили у Господњим, речима видели бисмо да Господ о свом божанском домостроју спасења слови и кроз парадигме несвакидашњих космолошких догађаја. Знаке завршетка садашњих историјских токова Господ најављује као

невоље које човек до данас није видео, али неће видети ни до краја времена (упор. Мт 24, 21). Због тога нам се намеће питање: да ли божански узрок покреће симболе творевине тако да они сада „преузимају“ моћ да уздрмају очекивани „тихи“ проток времена? Притом морамо имати у виду и чињеницу да коначна сврха пророштва „није просто да задовољи спознају будућности, већ да нас позове на покајање“¹. Очигледно да скраћење времена у смислу временског ограничења могућности покајања стоји у тесној свези са скраћењем времена *због спасања изабраних* (упор. Мт 24, 22). Међутим, на који начин да приближимо себи могућност да божанске воље *убрзавају време*? Ако је прогресивна нестабилност творевине постала нова нормала наше свакодневице, поставља се питање о карактеру божанских сила или божанских воља које држе постојећу структуру творевине. Да ли су божанске силе или воље постале „нестабилне“, или је време за другачију божански иницирану промену у оквиру јединственог Божијег домостроја спасања света? Господ говори: *биће у дане оне невоља* (Мт 24, 21), што ће рећи, не у дане у којима Господ Син Божији догодејствује своју Земаљску Литургију, већ у будуће дане, *дане оне* које је најављивао преко пророка а који се у време његове Земаљске Литургије још нису догодили. Другим речима, Господ упућује на све оне догађаје чија су остварења Закон и Пророци најављивали, а који се до данас још нису испунили. Еклисиолошко предање старог божанског завештања Царства Небеског открива и космолошке димензије божанског домостроја спасања које сада на историјско видело изнова износи љубљени ученик Христов Јован у књизи Откривења Сина и Логоса Божијег.

3. Увод у космолошку проблематику књиге Откривења

Митрополит Јован Зизиулас инсистира на споју есхатологије и космологије у књизи Откривења будући да Јован Богослов говори о *новом небу и новој земљи*², као и о есхатолошкој перспективи сагледавања историје³. Иако драматични догађаји сами по себи код људи подућују страхове, догађаје описане у књизи Откривења не треба да прати „фанатична реторика“⁴, с обзиром на *убрзање времена доласка* Бога у свет, већ свест о јудео-хришћанској пројекцији „космолошког пророштва“⁵, у коме се догађаји у творевини, ма колико били стравични, посматрају из коначног

¹ Зизиулас, 1998, стр. 67.

² Исти, стр. 69.

³ Исти, стр. 68.

⁴ Зизиулас, 1998, стр. 67. Фанатична реторика, како Зизиулас наглашава, „поседно у вези са бројем 666“, чини Књигу Откривења „застрашујућим, а понекад и ирационалним текстом“. Види 67. Читаву ситуацију додатно усложњавају поједини кодекси са могућношћу да *број човека и звери* не буде 666, како је то у три текстуалне верзије Књиге Откривења, већ 616 и 665. Види критички осврт на стих 18, код Nestle-Aland, 1979, стр. 659.

⁵ Зизиулас, 1998, стр. 69–70.

смисла догађаја, а не догађаја по себи. Историјска прогресија драматичних дешавања у творевини даје нам данас за право да о појединачним догађајима говоримо као о еколошким катастрофама наспрам доскорашњих еколошких „криза“ (од пре двадесет и више година) на које је тада упозоравао митр. Зизиулас. Ако је тада еколошки проблем „више од било ког другог проблема човечанства“ *откривао истину да свей јесте једна заједница*⁶, шта тек данас рећи о значају сагледавања света као заједнице када су „еколошки проблеми“ или „климатске промене“ ништа друго до упорни еуфемистички изрази смишљени да сакрију неупоредиво озбиљније и драматичније историјске догађаје који следе?

Схватање есхатологије као постојања паралелног ономе у материјалном свету има за последицу пренебрегавање значаја космолошких догађаја будући да се спасење света не подразумева у контексту спасења човека⁷. С друге стране, схватање есхатологије искључиво у контексту (будућих) неминовних и драстичних космолошких догађаја не одговара богослужбено-символичној природи божанског откривења мимо којег и не може бити речи о Тајни спасења. Таква есхатологија односила би се на „задовољење спознаје будућности“⁸, без дубљег смисла самих догађаја историје. На којој основи тада разумети Господње, али и пророчке *космолошке* знаке упозорења о томе да долази Господ?

Митрополит износи значајно запажање наводећи да се „без претеривања може рећи да је Књига Откривења евхаристијска литургија или тумачење једне такве литургије. Без ње ова књига остаје несхватљива или озбиљно погрешно схваћена“⁹. Ауторовом исказу не следи шира текстуална разрада што схватамо као намеру писца да још пре двадесетак година отвори ову значајну богословску тему и укаже на озбиљност, односно, на сотириолошки проблем односа есхатологије и историје. Сматрамо, међутим, да се овде не ради само о ерминевтичком приступу Јовановој књизи Откривења, већ да аутор има у виду и еклисиолошки ерминевтички правац решења смисла библијског пророштва уопште.

Митрополит тврди да космолошки значај пророштава лежи у *мењању наших духовних сјава*, односно, „у промени нашег сопственог погледа на свет“¹⁰. У том смислу, запажамо да су, и поред могућности сагледавања човека као космоса у малом, егзистенцијални проблеми човека неодвојиви од космологије у ширем смислу те речи. Човек није на земљу доведен „од споља“, већ је начињен од елемената земље. Утолико и догађаји творевине, чији је он саставни део, имају за њега одлучујућу животну важност.

⁶ Исти, стр. 70.

⁷ Исто.

⁸ Исти, стр. 69.

⁹ Исти, стр. 68.

¹⁰ Зизиулас, 1998. стр. 72.

У питању су онтолошки интерактивни процеси у којима човек зависи од свог просторно ближег и даљег окружења. Свест о томе да *ми нисмо іодари, ни уйравийшељи йворевине, неіо њени свешійеници*¹¹ обавезује нас да широм отворимо очи за свет око нас, за све његове покрете и на небу и на земљи, те да не подразумевамо ништа од онога што мислимо да знамо о свету, већ да пратимо и знаке божанског домостроја спасења о којима су писали Божији пророци.

У књизи Откривења јасно запажамо божанско порекло космолошких догађаја. Анђели добијају од Бога знак да пусте на земљу велике и различите невоље. Творевина није иницијатор догађаја, већ се под окриљем Дана Господњег сам Бог показује Узроком догађаја које његове *слуіе* започињу да дејствују. Не можемо очекивати да логиком наших свакидашњих мерила или расуђивања расуђујемо Јованове речи, али свакако да у њима препознајемо не само „локалну“, већ свеопшту или васељенску пројаву страховитих невоља на земљи, на мору и на небу. Ако бисмо свезу *евхаристійјске литургије* и *есхатолошке космолоіје* посматрали искључиво из перспективе Јовановог тумачења конкретне свете Литургије, најпре бисмо се сусрели са својеврсним историјским преседаном. Нико после светог апостола Јована није на такав начин тумачио свету Литургију! Ако је у питању његово тумачење Свете Литургије, поставља се питање значења и значаја његових речи у времену у коме данас живимо, будући да тајноводство Тела Христовог није само рекапитулација прошлих, већ пре свега окренутост Будућим догађајима. Истовремено, не можемо говорити о догађајима мимо богослужбеног контекста како то чине неки аутори¹². Дакле, ако се Јованово пророштво односи искључиво на свету Литургију коју је Јован служио, остаје питање о значењу и значају Јовановог доживљаја за каснија времена. Мало је вероватно да се Јованова порука односи само на тадашњи, од Јована доживљени Дан Господњи; пре ће бити да сваки моменат божанског времена има своје конкретне тајноводствене *књије, йечайше* и *йруде*. Сматрамо, дакле, да божанско Откривење апостола Јовану итекако носи саборну божанску поруку Црквама свих будућих времена.

Не смемо притом заборавити чињеницу да се свети апостол Јован позива на многа старозаветна пророштва¹³, али њима придодаје и њему откривене тајне будућих покрета творевине као конкретних знакова одлучујућег расплета историјских догађаја, односно, расплета коначног смисла историјског начина постојања. Сматрајући да Јован у књизи Откривења

¹¹ Исти, стр. 72.

¹² Reynolds, 2000. стр. 275.

¹³ Велч говори о „не мање од две стотине осамдесет и пет референци на Стари Завет“. Види, Welch, 1939, стр. 2.

помиње будуће космолошке догађаје историје¹⁴ као остварење невоља *каких није било од њосиња свѣта* (упор. Мт 24, 21) покушаћемо завири-ти у њих преко описа догађаја из књиге Откривења кроз које творевина на неки начин *сама ѣрича* о својим невољама а које су, између осталог, и својеврсне антиципације наступајућих догађаја.

Јован најпре говори из перспективе светотајинске еклисиологије о чему сведочи првих пет поглавља књиге Откривења. Светотајинска природа света као Цркве прожима овај чудесни спис све до његовог краја, што нам заправо открива много ширу Јованову визију дожанског смисла свеколике историје творевине чији је Началник Онај који седи на престолу заједно са Јагњетом и Духом Светим. Јован види Бога као догодејственог Узрока који походи свет Својим промислитељним дејствима, а које називамо дожанским домостројем спасења¹⁵. Од шестог поглавља догодејство Јагњета описано је кроз отварање седам печата књиге која је претходно била „у десници Онога који је седео на престолу“ (Откр 5, 1) и која је била *исписана изнуѣра и сѣола*. Будући да отварање печата иницира Сам Бог можемо закључити да је поменута *књија* заправо преличени дожански домострој спасења који у Јованово време тек *ѣреба да се збуде* до преосталог краја времена. Запечатаност књиге Божије не значи и прекид у непрекидном дожанском домостроју спасења; *зайечаносѣи књије* свакако да свој парадигматски еквивалент показује, на пример, у Господњој забрани *да се ѣовори о Њему* (упор. Мт 12, 16), а отварање печата говори о драматичним догађајима који откривају својеврсне промене у историјском прогресу дожанских дејстава. Ове промене су описане кроз јасно видљиве покрете симбола творевине који се пред лицем људи појављују у виду различитих космолошких и социјалних турбуленција, и оне су очигледно дожански иницирани историјски преседани. Четири печата књиге коју Јагње отвара односе се на убијања, поморе, сиромаштво, глад, смрт и пакао, док отворени пети печат књиге говори о својеврсном свештеном дијалогу оних који су побијени и које траже од Бога што скорији суд над земљом. Овај моменат пророштва говори о другачијој перспективи сагледавања *скраћеної* времена (упор. Мт 24, 22).

Отварање шестог печата говори о дожанском покретању великог земљотреса, о драматичним промена на Сунцу, Месецу и звездама, о падању звезда на земљу, о померању сваке горе и сваког острва са својих места, односно, о некој врсти наглог померања и раздвајања земљине површине. Све ове невоље нагоне људе да панично трагају за местима

¹⁴ На другом месту говорили смо опширније о могућим есхатолошко-историјским пројекцијама појединачних космолошких догађаја Јованове књиге Откривења. Види, Петровић, 2018, стр. 39–98.

¹⁵ Теме о Богу као Узроку постојања и његовим историјским прогресима види код, Петровић, 2019.

испод земље. Јагње отвара шест од седам печата. Отварање седмог печата се помиње тек после седме, односно, у осмој глави. Литерарни символ *зайечаћене књије* налазимо најпре у Даниловом пророштву у коме стоји: „а ти, Данило, покриј заповести и *зайечаћи књију до времена скончања*, када многи буду одступили, и када се земља напуни неправдом“ (Дан 12, 4). Није ли можда *зайечаћена књија* коју налазимо у Даниловом пророштву иста она књига чије печате сада ломи Јагње Божије? Повод за такву тврдњу налазимо у Господњем позивању на Данилово пророштво у помену *инусоде ойустшошења* (Мт 24, 15), али и у одговарајућем богослужбено-символичном еквиваленту Јеванђеља по Луки. Наиме, при Господњем чтенију перикопе Исаијиног пророштва Он најпре *зайвара књију*, а потом говори: „данас се испуни писмо ово у ушима вашим“ (Лк 4, 16–21). Међутим, Господ *зайвара књију* не прочитавши стих Исаијиног пророштва до краја; затворио је књигу после пола прочитаног стиха¹⁶. Наиме, интегрална реченица би гласила: „...да наречем прихватну годину Господњу и дан *воздајања (по делима)*, и *уйешим йлачуће*...“ (61, 2), док Господ помиње речи: „...да наречем прихватну годину Господњу“¹⁷. Ово запажање значајно је због чињенице да Господ *зайвара књију*, односно, не открива сва испуњења старозаветних и новозаветних пророштава, рекли бисмо, *до времена скончања*. Испуњење једног дела пророштва сведочи о богодејствима у времену, тако да Господ јасно показује *исйуњен* и *неисйуњен* део пророштава, у овом случају Исаијиног. Прихватање *йосйейености* у откривању божанског домостроја спасења не треба поистовећивати са нашим свакодневним осећањем за „постепено“. *Посйейености* откривања божанских воља јесте у Господњој власти. Дobar пример за то налазимо у вапају светих „докле, Владико свети, и истинити нећеш судити и осветити крв нашу од обитавајућих на земљи“ (Откр 6, 10). Божанска *йосйейености* богодејстава у времену, другачија је од човековог приступа *ожекиваном* што и апостол Петар говори речима „не доцни *Госйод одећања као шйю неки држе за доцњење*, већ *дуйоырйи* у вама, не желећи да неко пропадне него да се сви покају“ (2Петр 3, 9). Чини се да не само духовна успаваност за реална здивања око нас, већ и „фанатична реторика“¹⁸ или „френетични приступ“¹⁹ реалности проистиче управо из неразумевања еклисиолошки другачије перспективе из које сагледавамо *йосйујности* унутар божанског домостроја спасења.

Динамика која стоји иза литерарних симбола *зайечаћиййи* и *оййе-чаћиййи* превазилази критичко-историјски приступ Јовановој књизи

¹⁶ У томе видимо дубљи смисао Божије заповести Данилу да запечати књигу *до времена скончања*.

¹⁷ Welch, 1939, стр. 83.

¹⁸ Зизиулас, 1998. стр. 67.

¹⁹ Исти, стр. 68.

Откривења; са исте, критичко-историјске ерминевтичке позиције не можемо рећи да нам је пуно тога јасно ни у „отпечаћеном“ делу књиге. Нису ли само главни догодејствени догађаји у *скраћеном времену* дожанског домостроја спасења (из Мт 24, 22) описани када је Јагње отпечатило књигу пред Јованом (упор. Откр 5–6)? Ако је запечаћена књига из Даниловог пророштва иста она чији садржај Јагње открива као догађаје у *скраћеном времену*, да ли поруке књиге Откривења захтевају искључиво метафоричну или алегоричку ерминевтику?

Не можемо се отети утиску да се човек и свет налазе у процесу прогресивне угрожености. У свакодневној опасности је највећи број људи на земљи. Регионалне невоље често су претња за милионе људских живота. Неопходност хришћанске емпатије није просто морални захтев за сентименталним саосећањем према другима у невољи. Недаће се не догађају на другим деловима света због тога што тамо није добро место за живот, већ због знакова упозорења онима који мисле да је њихов животни простор безбедан. У том смислу треба сагледавати Господње речи. „мислите ли да су оних осамнаест на које паде и поби кула у Силоаму били кривљи од свих свих осталих становника у Јерусалиму? Не, кажем вам, ако се не обратите сви ћете тако изгинути“ (Лк 13, 4–5).

Ширење ратова, глади, потреса и разних облика бунтовништава у наше време не можемо игнорисати. Уништавање човековог места за живот јасно је видљиво већ сада на свечовечанском плану, тако да некада нејасни пророчки језички застори данас и не потребују велико ерминевтичко разоткривање. С друге стране, недоумице уносе они догађаји који су описани кроз свештенословне засторе, као на пример, слика *жене у њујорку* (упор. Откр 12, 6) за коју смо убеђени да представља Цркву у изгнању, али ништа више не знамо о природи и карактерима тог изгнанства. У недостатку јасности природе будућих догађаја неки аутори покушавају да тумаче књигу Откривења тако што заправо разлажу нејасност основног текста пророштва²⁰. С друге стране, недоумице уносе они догађаји који се и поред јасности дословних значења литерарних израза не сматрају јасно одређеним, већ релативним; могу се сматрати и „могућим“, али „мало вероватним“. Такав ерминевтички приступ одаје утисак постојања парадоксалне интенције тумача да се поједини *разломљени њечайи* „поново запечате“!?

С друге стране, ако пророчка предања не укључују будуће реалне космолошке догађаје, тада нам сувишне бивају Господње речи о последњим данима, попут речи, „молите се да бежање ваше не буде у зиму или у суботу“ (Мт 24, 20). Међутим, ако су пророчка предања прожета реалним космолошким или социјалним догађајима, тада наш Живи Господ показује да познаје *унујрашњу сврху* коју реални историјски догађаји још увек скривају. Данас смо не само сведоци бивших, него и савременици великих

²⁰ Види, Wallace, 1966. стр. 264–268.

настајућих промена у начину постојања творевине. Творевина као да се на наше очи „побунила“ дејствујући против људи, и као да се премеће против себе саме. У бунту творевине можемо препознати различите начине на који нам она *јединим себи знаним језиком* саопштава најпре како човек више не дејствује као њен началник. Турбуленцијама својих елемената, односно, акциденталим мешањем воде, ватре, пепела, земљотреса, муња, ветрова, итд. творевина на свим странама света свакодневно бунтује против људи убијајући их или избацујући из њихових досадашњих станишта. Током протеклих десетак, петнаестак година број и интензитет подрхтавања Земље порастао је запањујућом нелинеарном прогресијом. Исти процес прате готово свакодневне ерупције великих и малих вулкана. Човекова катастрофална делатност на пољу тзв. гео и био-инжињеринга, као и његово игнорисање праве природе промена у начину постојања творевине показује да он свесно угрожава не само дугорочно, већ и краткорочно, сопствени начин живота. Очигледно је да хришћани данас стоје пред Господњим речима упозорења, „чувајте се да вас ко не превари“ (Мт 24, 4), и то на такав начин да се Господње упозорење не односи само на *појаву многих христоса* (24, 5), већ и на све врсте лукавстава „многих христоса“! Историја памти многе *Тевге и Југе іалилејце* (Дап 5, 36–37) као протагонисте лажних спасоносних идеја, али данас је на делу скривање и свесно изобличавање самог изгледа света око нас. Сматрамо да не бисмо погрешили ако бисмо тврдили да је ова превара у многоме успела постати „нормала“ човековог унутрашњег живота. Ко данас још, памти и помиње модро небо у сред дана које се до пре двадесетак година још могло видети ако не највећим делом, а оно, великим делом године? Пред нашим очима годишња доба нису више временски очекивана. Сунце и Месец мењају свој изглед и изобличавају свој пут по небу, итд. Ако, притом, божански домострој спасења не подразумева покрете унутар творевине поставља се питање њиховог крајњег узрока. Уколико Господ *жели да се сви сјасу и да дођу у познање истиине* (1Тим 2, 4), а да уједно *ради изабраних скраћује оне дане* (Мт 24, 22) то значи да божански домострој спасења дејствује *убрзано* будући да се велики број догађаја дешава и истовремено, али и неочекивано брзо у низу.

Сматрамо да се перспектива „космолошког пророштва“²¹ по питању књиге Откривења мора односити и на историјско трајање света до његовог краја, будући да је свет и предзамисљен да буде Тело Христово, Црква. Зизиулас указује на будуће потпуно разоткривање *зла које је историјски често виђено као добро*²², због чега је Откривење „последњи покушај зла да се историјски наметне као реалност и то је оно што зло чини

²¹ Зизиулас, 1998. стр. 69–70.

²² Исти, стр. 69.

застрашујућим у апокалиптично време²³. Из оваквог, сасвим извесног угла гледања, литургијско тумачење књиге Откривења мора се односити и на космолошку проблематику после апостола Јована, с обзиром на чињеницу да смо као хришћани позвани да размишљамо „о Царству Божијем не само у домену спасења људског бића, већ и у домену опстанка и добробити читаве творевине“²⁴. Будући да је Тајна Христова уједно и Тајна свеколике творевине, не бисмо погрешили ако бисмо будуће космолошке догађаје посматрали управо у контексту дејстава божанског домостроја спасења. На тај начин, литургијска порука књиге Откривења наткриљује све драматичне и недраматичне космолошке догађаје којима идемо у сусрет, док им човек приступа као изазову, сагледавајући у њима покрете божанског домостроја спасења у контексту *ѝроласка сѝарої и насѝанка нової* (2Кор 5, 17). Човекова историјска драма показује да је подложен променама и да су покрети његове природе заправо *ѝокреѝи ѝромена*, а да он у божанском дару времена може да се покаје и затражи од Бога спасење. Човекова промена није само промена ка лошијем, већ и промена ка бољем, док природа око нас показује сопствене покрете промена, и они чине део другачијег начина на који промене бивају. Другим речима, човекова природа показује да творевина поседује животне покрете возглављене у човеку, док творевина изван човека показује покрете промена на другачије начине, у складу са њеним јерархијским нивоима постојања. Два вида покрета промена, оних у човеку и оних у творевини, кореспондирају у времену. Не постоји промена у човеку која се не одражава на премене у спољашњем свету и обратно. У том смислу, свет и човек у процесу промена један другоме шаљу онтолошке поруке постојања. Процес сталних промена показује да „данас“ није исто као „јуче“ нити као „сутра“. На тој основи и Јованова књига Откривења указује на одговарајући *еклисиолошки ѝроцес ѝромена*, овога пута према божанском циљу постојања створеног света. Порука Јованове књиге представља својеврсни еклисиолошки путоказ не мање важан од еклисиологије било које друге књиге Светог Писма. У том смислу, сматрамо да еклисиолошки приступ космолошким темама јесте пресудан у садашњем историјском тренутку, али и у времену које долази. Бог кроз историјске догађаје, по мери наше пријемчивости, открива јединствена еклисиолошка значења кроз покрете небеских и земаљских симбола постојања, чак и у равни негативно-символичних догађаја. Сведоци смо да творевина увелико проживљава страдања на свим својим нивоима тако да превиђање ове чињенице има за последицу пренебрегавање еклисиолошке поруке коју творевина носи.

Не бисмо погрешили ако бисмо устврдили да Јованова књига разоткрива христолошку позадину еклисиолошко-космолошких знакова последњих

²³ Исто.

²⁴ Исти, стр. 70.

времена што потврђују и древни тумачи овог, по много чему *зайлечаћеної* списка. Стога се не бисмо сложили са тврдњом да је књизи Откривења наметнута изузетна тишина, а да се то види из недостатка патристичких коментара о њој, током скоро осам векова. Ако бисмо занемарили Оригеново знање о постојању ове књиге и његову намеру да напише коментаре на њу²⁵, или пак, занемарили Јеронимов коментар на књигу Откривења из његове XLVI посланице²⁶, не можемо занемарити и тумачења књиге Откривења која су иза себе оставили Викторин Птујски (+303), који се сматра првим западним егзегетом²⁷, и нешто касније Андреј архиепископ Кесарије Кападокијске (+444)²⁸.

Викторин Птујски тумачи књигу Откривења управо из Јованове христолошке, еклисиолошке и пневматолошке перспективе. Седам Цркава Откривења одговара седмочлју, или седмострукој пројави Светога Духа²⁹, док седам Цркава одговара броју од седам Цркава којима пише апостол Павле. Будући да је у питању сотириолошка делатност једног и истог Духа Светог, Викторин наводи да су седам Цркава заправо читава Црква, тако да су и поруке некадашњим малоазијским Црквама васељенске, и односе се на Једну Христову Цркву кроз сва времена. У том смислу, Викторин тумачи седам Цркава у контексту Исаијиног пророштва *о седам жена које имају једної мужа* (упор. Ис 4, 1)³⁰. Покрет космолошких симбола припадајућих небеском нивоу постојања творевине Викторин сагледава у еклисиолошкој равни страдања и спасења Цркве. Тако, на пример, велики земљотрес (из Откр 6, 12) он тумачи као последњи прогон Цркве³¹, црно Сунце као *зайшамњење сјаја учења*, а црвени месец као *крв Цркве свейих йроливене за Христїа*³². *Савијање неба* (Откр 6, 14) такође тумачи као страдање Цркве³³. Викторин метафорично тумачи и Јованове речи о *йомерању йора и осїрва са своїх месїа; йоре и осїрва* види као бекство верних које ће се збити у време последњег прогона³⁴. На сличан начин тумачи и Јованово виђење звери која устаје из мора. Викторин у њој види временско *краљевсїво* (regnum) антихриста у коме антихрист влада над

²⁵ Origenis in Matthaеum, PG13, 1673D, 1677D.

²⁶ Hieronymi Stridonensis, Epistolae, XLVI, PL 22, 486 (6)–487.

²⁷ Viktorinus Petavionensis, PL 5, 317–344.

²⁸ Види, Ανδρέας Καισαρείας, PG 106, 212–786.

²⁹ У питању је Исаијино сагледавање духа мудрости и разума, савета и силе, знања и побожности и духа страха Божијег (Ис. 11, 2–3). Види Viktorinus Petavionensis, PL 5, 317AB.

³⁰ Viktorinus Petavionensis, PL 5, 320A–321A.

³¹ Исти, 330A.

³² Исти, 330B

³³ Исти, 330C.

³⁴ Исто.

мношћивом измешаних народа и људи³⁵. Антихристову владавину над мноштвом различитих народа он ишчишћивава из изгледа звери сличне леопарду, са ногама медведа и устима лава (упор. Откр 13, 2). На сличан начин Викторин тумачи и појаву четири анђела који на Еуфрату заустављају четири ветра да не дувају на земљу, док четири ветра јесу четири народа, и над сваким народом постављен је анђеол чувар (упор. Пнз 32, 8). Све док се не испуни број светих, ови народи неће прекорачити своје међе³⁶. То значи да би након испуњења броја светих ови народи били пуштени ван својих међа у време појаве антихриста. На овом месту намеће се следеће питање: ако Викторин метафорично или алегоријски тумачи поруке Јовановог пророштва, како то да хиљадугодишње царство поменуто у Јовановој књиџи не сагледава из исте перспективе?³⁷ Међутим, можемо ли имамо реални основ за постављање такве ерминевтичке равни из које космолошки догађаји не ремете већ подразумевају богодејствену, еклисиолошку структуру творевине? Другим речима, да ли и на који начин можемо еклисиолошки прозрети догађаје описане у Јовановој књиџи, а да притом његове поруке не буду недостатне у еклисиолошком, односно, у есхатолошко-историјском смислу?

Тумачење књиџе Откривења од стране Андреја Кесаријског упућује нас на закључак да космологија мимо еклисиолошке свести о свеопштем постојању не би могла бити одржива. Андреј сагледава *ломљење ипечатња* као историјске феномене у виду ратова, глади и помора. Када тумачи велики земљотрес и небеске знаке краја времена, он се позива на речи Иринеја Лионског по коме сви наведени знаци говоре заправо *о ироласку обличја овоја светиа у коме се и догодио иреситиуи зайовесити*³⁸. Морамо имати у виду да Андреј Кесаријски тумачи чаше зала као „казнено дејство“³⁹ божанске силе која ће учинити да море постане као крв и да водена бића буду побијена, те да због истинске немоћи лажнога христа, *ишвар устиа*не против оних који се диве оскврнитељу“⁴⁰. Запажамо да Андреј тумачи поједине стихове у космолошком смислу као догађаје побуне творевине против људи. Позивајући се на Господње речи „сунце ће се изметнути у крв, и месец неће дати светлост своју (из Мт 24, 29), и свети Василије Велики у свом спису под називом *Шестоднев* наводи да ће се и „на сунцу, месецу и звездама јавити знаци разорења свега“⁴¹, што такође видимо као космолошку димензију Господњег пророштва о последњим данима. Да

³⁵ Исти, 338А.

³⁶ Исти, 332АВ.

³⁷ Исти, 343А. О алегоријском тумачењу хиљадугодишњег царства види код Mounce, 1998.

³⁸ Ἀνδρέας Καισαρείας, PG 106, 273С.

³⁹ Исти, 357D.

⁴⁰ Исти, 360В.

⁴¹ Βασίλειος Μέγας, PG 29, 125D.

би оставио изабраницима довољно времена за освећење, а покајницима за покајање, Господ преко драматичних догађаја творевине на последњи могући, односно, отуђеном човеку најпријемчивији начин, објављује свој Други и Славни Долазак у свет.

У свом *summa summarum*-у књига Откривења на некој основи представља и својеврсно возглављење старозаветних пророштава о спасењу света, односно, пророкованих догађаја који се у досадашњој историји још нису збили. Дrame многих старозаветних пророштава историјски су потресно обистињене. Иако су кроз историју проблематичне личности својом увек досадном и мучном наметљивошћу одавале утисак о томе да су оне те које мењају историјске токове, ипак се Господ као Узрок сваког постојања показује у *своје време* као Први и Последњи Властитељ историје. За разлику од наметљиваца који би желели да их историја по сваку цену „запамти“, Господ ненаметљиво у сваком историјском тренутку домостројно води Своју предвечну Тајну спасења. Као и кроз досадашњу историју, приступ будућим догађајима свакако да носи опасност од појаве нових наметљиваца и њихових лажних пророка.

Не смемо изгубити из вида речи Господа Исуса Христа о томе да без Њега *не можемо ништа чинити* (Јн 15, 5). Сматрамо да из иста перспектива Господњих речи важи и када су у питању неживи нивои постојања творевине, за које још Давид рече да *чине вољу Божију* (Пс 148, 8). Другим речима, драматични покрети на нивоу неживе твари не бивају сами од себе. Чињеница да Јован сведочи о Господу који преко небеских суштина и сила иницира космолошке догађаје говори заправо о његовој *последњој речи* када је у питању след историјских догађаја. Међутим, ако бисмо признали да невоље описане у књизи Откривења представљају будуће реалне историјске догађаје, како да притом не превидимо јасну еклисиолошку димензију Јованове књиге?

4. Прилог разумевању коначног смисла Јовановог пророштва

Неки аутори говоре о мисиолошкој димензији књиге Откривења предлажући идеју о „теологији мисије Божије, као плодног ерминевтичког оквира унутар кога би се читала целокупна Библија“⁴². Други аутори говорили су о непрепознавању Христове личности у књизи Откривења тако да поруку књиге своде на опис космолошких догађаја који не морају бити историјски релевантни⁴³. Неки, пак, аутори у појавама анђела виде христолошку позадину читаве књиге Откривења и на томе развијају идеју о *анђеломорфној христологији*⁴⁴.

⁴² Levering, 2014, стр. 49.

⁴³ Види, Caird, 1966, 1f.

⁴⁴ Gundru, 1994, стр. 662.

Јован, међутим, даје опис виђења у коме је Логос уобличен симболично, али јасно препознатљиво. Дух Свети открива и Јовану, а преко њега и Цркви, ко је тај који Јовану објављује будуће догађаје. Иако Господ користи педагошке, нама некада јасне а некада нејасне парадигме, основни еклисиолошки смисао књије Откривења је очигледан, због чега и сматрамо да су управо у њему свети Оци препознали праву јеванђелску поруку. Следујући светим Оцима преостаје нам да догађајима без историјског преседана којима очигледно идемо у сусрет, приступимо као *Господњим дојодејсјивима у њроцесу дожанској ѡресаздања ѡворевине*. У том смислу, можемо рећи да је пресаздање творевине већ започело. Да не бисмо живели у убеђењу да Бог свету при завршетку историје намењује искључиво страдални космолошки сценарио, сетимо се чињенице да пророчанства не представљају хришћанску верзију неумитности или судбине. На пример, Јона је пророковао о катастрофи Ниниве, а свако истинско проштво подразумева да се Божије речи морају обистинити. Али космолошке претње Јониног пророштва народу Ниниве нису се обистиниле!? Зар Бог може да се предомисли, и да мења своје одлуке и планове? Ако је становнике Ниниве поштедео свог гнева зато што су кроз Јону поверовали у Њега (Јона 3, 5), зар Бог не би поштедео и свет од будућих невоља најављених и у старозаветним пророштвима и у Јовановој књији? Дакле, ако би људи *ѡризивали Боја* (Јона 3, 8) и попут цара и становника Ниниве молили се како би се Он „покајао (μετάνοησεν) за зло (за) које је рекао да ће им учинити“ (3, 9), Он би се и *ѡпокајао*. Ако до тога не дође, што и јесте смисао дожанског упозорења датог преко пророка Јована Богослова, тада негативно-симболични догађаји не треба да се посматрају мимо дејстава дожанског домостроја спасења.

Нашег Бога називамо Живим Богом, јер мора бити неупоредиво Жив Онај који је Извор сваког живота. Међутим, Он није само „далеки“ Живи Бог него је и у човековој непосредној близини. Због тога је једно од његових имена и *Човекољубац*. Он има моћ да промени своја домостројна догодејства. Када би Бог био некакав (нат)природни „принцип“, он не би могао да измени ништа, зато што би то значило промену самог „принципа“. Међутим, Бог као Живи Бог не подлеже апсолутно никаквим од човека пројектованим „принципима“ постојања. Утолико Бог јесте слободан од сваке наше намисли о томе какав је или какав би требало бити „принципијелно“. Ова чињеница права је саблазан онима који Бога виде као некакав непромењиви принцип или као непромењиво биће. У његовој је власти смисао читаве историје, или боље речено, Он је смисао историје. Ако би данас попут некадашње Ниниве било истинског покајања, Бог би се *ѡредомислио*, односно, изменио догодејства свог домостроја спасења; *Бој је ускорив на ѡрихвајање и милосћ, а сѡр на ѡнев* (упор. Јона 4, 2). Уколико бисмо у име свих људи нашег времена запитали нашег Бога: да ли страхоте које је показао Јовану морају да се збуду (?), Он би

нам одговорио да то зависи од спремности људи на покајање и измену начина живота. Другим речима, покајањем бисмо измолили од Бога *ga ĩродужи*, а не да скрати дане, зато што би се тада многи спасли, а овако могу да пропадну и изабрани. Био би то Онај и Исти Бог који је рекао Јони, док је овај жалио за тиквом, „теби је жао тикве, око које се ниси трудио, и коју ниси одгајио, него једну ноћ узрасте а другу ноћ пропадне. А мени да не буде жао Ниниве, великога града, у коме има више од сто двадесет хиљада људи који не знају шта је десно, а шта лево, и стоке много“ (Јона 4, 10–11). На неки начин, читав данашњи свет јесте преличена непокајана Нинива, Нинива лажи, безакоња, лицемерја и пропасти. Као такав, свет и данас стоји пред *свевидећим очима Божијим ĩлегајућим кроз айосїола и ĩпророка Јована*, који је попут дожанског Јоне некада у Ниниви, управо завршио своје пророчке речи.

Извори

- Ἀνδρέας Καισαρείας, *Ερμηνεία εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ θεολόγου*, PG [= Migne, J. P., Ἑλληνικὴ Πατρολογία -Patrologia Graeca-PG, Paris, 1857. Reprint Ἀθήναι, 1987] 106.
- Βασίλειος Μέγας, *Ἡ Ἐξαήμερος*, PG 29.
- Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, *Περὶ θεῶν ὀνομάτων*, PG 3.
- Hieronimi Stridonensis, *Epistolae*, XLVI, PL [=Patrologia Latina, Excudebat Sirou, Près la Barrière D' Enfer, ou Petit-Montrouge, Parisiis, 1844] 22.
- Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece*, Deutsche Bibelstiftung Stuttgart, 1979.
- Viktorinus Petavionensis, *Scholia in Apokalypsin beatti Joannis*, PL 5.
- Origenis in Matthaem, PG13, 1673D, 1677D.

Литература

- Caird, G. B. (1966). *The Revelation of St. John the Divine*. New York: Harper & Row.
- Gundru, R. H. (1994). Angelomorphic Hristology. *Seminar Papers Series, Society of Biblical Literature*, 662–678.
- Levering, M. (2014). *Engaging the Doctrine of Revelation (Mediation of the Gospel through Church and Scripture)*. Ada, Michigan: Baker Academic.
- Mounce, R. H. (1998). *The Book of Revelation*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Co.
- Петровић, П. (2018). *Небески симболи дожанској домостроја сјасења (Есхатолошко-историјски аспекти космолошких догађаја)*. Београд: Институт за теолошка истраживања ПБФ, Отачник.
- Петровић, П. (2019). *Приврженост свешта Узроку њосијања (Етиолошки аспекти црквеној предања дожансјивеној Дионисија Ареопајија)*. Београд: Досије студио.
- Reynolds, E. (2000). Ten Keys for Interpreting the Book of Revelation. *Journal of the Adventist Theological Society*, 11/1–2, 261–276.
- Welch, C. H. (1939). *This Prophecy: Being an exposition of the Book of the Revelation*. London: The Berean Publish Trust.
- Wallace, F. E. (1966). *The Book of Revelation (Consisting of a Commentary on the Apokalypse of the New Testament)*. Arkansas: Wallace Jr. Publications.
- Зизиулас, Ј. (1998). Књига Откривења и природно окружење. *Теолошки њоїлеги*, 1–4, 67–73.

Predrag Petrović

University of Belgrade, Faculty of Orthodox Theology, Belgrade

Cosmological Aspects of the Theurgies and John's *Book of Revelation*

The divine history of salvation of creation implies divine acts within the historical perspective of the existence of the creation. The final designation of the world implies its pre-construction by transforming God's way of the creation's existence from mortal to immortal. Until then, man and the world had existed according to the God-ordained ecclesiastic Mystery of existence. However, the divine restructuring of the world does not imply a peaceful, that is, a non-turbulent historical process. The creation had already born the scars of the dramatic events of the past, which is certainly a given that entails the universal problem of man's salvation. We witness that the creation exhibits a kind of rebellion against man, because processes of great turmoil have been observed at all levels of its existence. Man's repentance is a precondition for changing his attitude towards the world, to which man has been left by his spontaneous way of being. Human repentance is based on the awareness of the eternal existence of all creation as a divine gift. In this sense, the historical destiny of the world depends on the divine will on the one hand, and on the other, on man's desire and willingness to repent. Future events shall show whether people will repent and renounce the scourge of sin *as one*, or if they will all experience the time of all the horrors revealed by the Lord to the apostle, evangelist and prophet John.

Key words: God's economy, cosmology, change, repentance, prophecy, time, sealed book, revelation.

Датум пријема чланка: 09. 04. 2019.

Датум прихватања чланка за објављивање: 07. 10. 2019.